

7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARINDA DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLARIN ÖĞRETİMİNDE ELEŞTİREL VE YANSITICI DÜŞÜNCE DESTEKLİ ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNİN KULLANILMASI*

Murat TEKİRÖĞLU**

Eğitim sisteminde öğretici açısından kavram öğretimi ve öğrenci açısından da kavram öğrenimi önemli unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramların öğrenciler açısından düzgün, anlamına uygun olarak öğrenilmesi, ilgili konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Sosyal Bilgiler Programı'nın alanı geniş olduğu için, kavram çeşitliliği bakımından da zenginlik göstermektedir. Özellikle demokrasi, insan hakları ve vatandaşlık ile ilgili kavramların öğretimi ve öğreniminde zorluklar yaşanmaktadır. Öğrenciler bu kavramları kitle iletişim araçlarında sık sık duymakta, fakat bu kavramlara anlam yükleme de sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu çalışmanın amacı özellikle bu kavramların öğretiminde eleştirel ve yansıtıcı düşünme destekli öğretim etkinlikleri kullanılarak, kavramların öğreniminde farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada gerçek deneme modellerinden ön test - son test kontrol gruplu model kullanılmıştır. Araştırmanın, çalışma gurubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İzmir Karabağlar İlçesindeki Eserkent Ortaokulda eğitim-öğretim gören 7. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemini ise, adı geçen okulda öğrenim gören 7. sınıf öğrencilerden akademik başarı düzeyleri birbirine yakın öğrenciler arasından random atamayla oluşturulan 30 kişiden oluşan deney grubu ile 30 kişiden oluşan kontrol grubu olarak oluşturulmuştur. Çalışma sonuçları deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test sonuçları birbirleriyle ve aynı zamanda karşılıklı olarak analiz edilmiştir. Analiz işleminde SPSS 23 kullanılmıştır. Çalışma verileri normal dağılım gösterdiğinden parametrik testlerden Paired Samples t testi ve Independent Sample t testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda deney grubu ile kontrol grubu arasında deney grubu lehinde anlamlı fark bulunmuştur.

Anahtar Kavramlar: Sosyal Bilgiler, Demokrasi, İnsan Hakları, Vatandaşlık, Eleştirel Düşünme, Yansıtıcı Düşünme.

ADOPTING CRITICAL AND REFLECTIVE THINKING INSTRUCTIONAL ACTIVITIES IN 7TH GRADE SOCIAL STUDIES' ATTAINMENTS RELATED TO DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS AND CITIZENSHIP CONCEPTS

Teaching concepts and concept learning by students are considered to be fundamental elements of an educational curriculum. Concept acquisition is important for students in order to comprehend a course subject. Social studies instructional program has wideness in terms of concept variety. Particularly, concepts that are related to democracy, human rights and citizenship embody some challenges. Students hear these concepts on mass media frequently. But they have problem on ascribing a meaning to these concepts. The purpose of this study to investigate effect of critical and reflective instructional activities on learning these concepts. Pretest-posttest of true-experimental model was applied as a research design. The study group was composed of 7th grade students of İzmir-Karabağlar Eserkent Secondary School in 2015-2016 season. The sample of study includes 30 students in the experimental group and 30 students in the control group that have close academic achievement levels. They were assigned to these group randomly. Pretest-posttest scores of experimental and control group were analyzed within and between groups. SPSS 23 package software was used to analyze the data. One sample t test and independent t test are applied because of having normally distributed data. The result of the study indicates that there is statistically significant difference between two groups on behalf of the experimental group.

Key Words: Social Studies, Democracy, Human Rights, Citizenship, Critical Thinking, Reflective Thinking.

* Bu çalışma, araştırmacının doktora tezi çalışmasının bir bölümünden alınmıştır.

** Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, mtekiroglu@pau.edu.tr

1.GİRİŞ

Öğretimin temel amacı ise, öğrencilere önceden belirlenen bilgi, beceri ve tutumları kazandırmaktır. Çağdaş öğretim ilkelerine göre; öğretim karmaşık bir süreçtir ve öğretim süreci içinde yer alan öğrenci, öğretmen, malzeme, program, içerik gibi öğeler birçok değişkenden etkilenmektedir. Öğretim süreci sırasında öğrencilerin tek yönlü değil, çok yönlü yetişmesi hedeflenmektedir (Açıkgöz, 2003: 20-31). Öğrencilerin çok yönlü yetişmesinde ise, öğretim uygulamalarının önemli etkisi vardır. Öğretim uygulamalarında özellikle kavramların öğretiminde önemli problemler yaşanmaktadır. Bu problemleri en az seviyeye indirmek adına, başka bir ifade ile konunun ana fikrini, temel kazanımını öğrencinin öğrenmesini sağlamanın ön koşulu, konuyla ilgili kavramları öğrenmesinden geçmektedir. Doğru ve tam öğrenilemeyen bir kavram, öğrencinin, konuyla ilgili kazanımı öğrenmesine engel teşkil etmektedir.

Eğitim sisteminde öğretici açısından kavram öğretimi ve öğrenci açısından da kavram öğrenimi önemli unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramların öğrenciler açısından düzgün, anlamına uygun olarak öğrenilmesi, ilgili konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Sosyal bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi toplumsallaştırma amacı güden eğitimde sosyal bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin hem bir sosyal bilim dalı, hem de sosyal bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi 'Sosyal Bilgiler' kavramını meydana getirmiştir (Safran, 1993: 2). Sosyal Bilgileri tanımlamak, coğrafya ya da tarih gibi bir disiplini tanımlamaktan daha zordur, çünkü sosyal bilgiler disiplinler arası ve çok disiplinli bir alandır. Bununla birlikte sosyal bilgilerin iki temel ayırıcı özelliği, vatandaşlık yeterliliklerini kazandırmak için oluşu ve bütüncül, disiplinler arası bir alan oluşudur (Doğanay, 2003: 16).

Kavramlar çevremizdeki karmaşıklığı azaltarak, çevremizde ve dünyada bulunan objeleri tanımamızı sağlamaktadır. Kavram öğrenme; bir kavramın adını ve tanımını söyleme anlamına gelmemektedir. Kavram öğrenmede; yüksek bilişsel süreçlere ve örneklerden yola çıkarak genellemelere ulaşılması esastır. Genelleme yapabilen birey nesne ve olayların ortak yönlerini soyutlayarak algılar ve bunların benzer ve benzer olmayan yönlerini ayırt edebilir. Kavramlar günlük hayatımızı kolaylaştırıcı özelliğe sahiptir. Çevremizdeki sayısız obje, olay ve fikirleri kategorize etmemizi sağlar, insanlar arası iletişimimizi kolaylaştırır (Sevinç, 2004: 26-27). Kavramlar bireylerin düşünmesini, anlamlı iletişim kurmasını sağlayan zihinsel araçlardır. Kavramlar bireyin çevresini, olayları doğru anlamasını sağlamada önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle kavramın ne olduğunu ve nasıl öğrenildiğini bilmek gerekmektedir (Mulhan, 2007: 15).

Kavramlar düşünme ve düşünceyi anlatma etkinliklerinin kısa yollarıdır. Düşünce sistemimizin önemli bir parçası olan kavramlar, karşılaştığımız birçok olay ve fikirden anlam çıkarmamızı sağlamaktadır. Çevremizde bulunan etmenleri kolaylıkla algılamamızı sağlar. İnsan kavramlar aracılığı ile düşünür. İlköğretim çağındaki çocukların bilişsel temel yapılarının oluşmasında, yeni bilgileri anlamlı bir şekilde öğrenmesinde ve çevresini anlamasında kavramlar yardımcı olmaktadır (Başaran 1996: 95).

Sosyal Bilgiler Programı'nın alanı geniş olduğu için, kavram çeşitliliği bakımından da zenginlik göstermektedir. Özellikle demokrasi, insan hakları ve vatandaşlık ile ilgili kavramların öğretimi ve öğreniminde zorluklar yaşanmaktadır. Öğrenciler bu kavramları kitle iletişim araçlarında sık sık duymakta, fakat bu kavramlara anlam yükleme de sıkıntı yaşamaktadırlar.

Sosyal Bilgiler alanında çalışan uzmanlar, kavramların etkili bir şekilde öğretilmesi için pek çok yöntem ve strateji sıralamaktadırlar. Bu yöntem ve stratejiler; bir kavramın tanımını yapma, o kavrama ait örnek verme gibi davranışların ötesine geçmeyi amaçlamaktadırlar. Kavramların anlamlı ve kalıcı öğrenilmesi için, o kavrama ait belirleyici ve belirleyici olmayan özelliklerin tespit edilmesi, örnek ve örnek olmayanların saptanması gerekmektedir. Ayrıca öğrenilen kavramın ilgili kavramlarla arasındaki ilişkilerin de zihinde canlanması gerekmektedir. Bu gerekliliğe dayanarak tümevarımsal düşünmeyi ve tümdengelsel düşünmeyi temel alan stratejiler ortaya atılmıştır (Doğanay, 2002: 253; Önder, 2000: 70).

Kavramlar insan beynini uğraştırarak geliştirmektedir. Öğrenme olayı da beyinde gerçekleştiğinden kavramlar bu yönüyle öğrenme faaliyetinin başarısına katkı sağlamaktadır (Yeşil, 2001: 211). Programda öngörülen konuların içerdiği kavramları kazanamayan öğrencinin, üst aşamalardaki hedef

ve davranışları göstermesi beklenemez. Bu nedenle kavramların tam olarak kazanılması, gerektiğinde hatırlanması, kavrama ait örnekler verilmesi, kavramın değişik durumlarda kullanılabilmesi eğitim açısından büyük önem taşımaktadır (Bayazıtöğlu,1991: 15). Bütün bunlar dikkate alındığında sosyal bilgiler öğretimi kapsamınsa, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları gibi önemli konularla ilgili kavramların öğretiminin oldukça önem arz ettiğini söylenebilir. Bu açıdan kavram öğretimi üzerinde her zaman durulması gereken bir unsurdur. Eleştirel ve yansıtıcı düşünme etkinliklerine dayalı kavram öğretiminin yapılandırmacı anlayış ile uyuşmasından dolayı, bu tür etkinliklere kavram öğretiminde daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülebilir.

19. yüzyılda eleştirel düşünme eğitim içerisine girmeye başlamıştır. Bu yaklaşımlardan en önemlisi olan John Dewey'in 'derinlemesine düşünme (reflective thinking)' olarak adlandırdığı kavram eğitim programları içine dâhil etmiştir. Bu düşünme şekli etkili eğitim programları açısından önemli görülmüştür. 20.yüzyılın ortalarında eleştirel düşünme alanında önemli gelişmeler başlamıştır (Robey, 2002: 19).

Eleştirel düşünme İngilizce'de akıl yürütme anlamına gelen 'reasoning' sözcüğünün kökü olan 'reason' kavramının Latince karşılığı 'ratio' sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcüğün Latince anlamı ise 'denge'dir. Bu bağlamda eleştirel düşünme, önceki deneyimleri, bilgi ve düşünceleri inceleyip, farklı görüş ve bilgileri tarttıktan sonra dengeli bir yargıya varma anlamına gelmektedir (Fisher, 1990; Akt; Doğanay ve Ünal, 2006).

Düşünme becerileri içerisinde özellikle yansıtıcı düşünme ve yansıtıcı uygulama anlayışı üzerine çalışmalara bakıldığında son dönemlerde bir artış olduğu görülmektedir. Özellikle son 25-30 yıllık sürece bakıldığında bu çalışmaların var olduğu, ancak eğitim-öğretim uygulamalarında yeterince kendisine yer bulamadığı görülmektedir.

Yansıtma kelimesi Latince geriye kıvrılma, bükme, dönme anlamına gelen 'reflectere' kökünden gelmektedir. Tanımlanması zor bir terim olduğu için, yansıtma ve yansıtıcı düşünme üzerine teorisyenler tarafından çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Knapp (1992) köprü kurma, eleştirme, sorgulama, gözden geçirme, eleştirel düşünme, analiz etme, genelleme, transfer etmeyi öğretme, değerlendirme, göz önünde bulundurma gibi ifadeleri yansıtma ile eş anlamlı olarak kullanır (Bakioğlu ve Dalğıç, 2014: 14).

1.1. Problem

Sosyal bilgiler öğretiminde özellikle güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyecek olan vatandaşlık, ,insan hakları, demokrasi, farklılıklara saygı ve hoşgörü gibi konuların öğretiminde ve öğretilenlerin gerçek yaşama aktarılmasında yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinliklerinin uygulanmasının sonucunda nasıl bir veri elde edileceğine bağlı olarak çıkarımlarda ve öngörülerde bulunulmuştur. Yapılan etkinliklerle öğrencilerde konulara ilişkin farklı bakış açıları oluşturulması hedeflenerek, ezberci, kitabi bilgilerin dışında farklı öğretim etkinliklerinin kullanılması teşvik edilebilir. Bu çalışma sonucunda öğrencilere aktarılan konuları ve konularda geçen kavramları daha iyi öğrenmesi ve içselleştirme düzeylerini arttırmak da önem arz etmektedir. Bunun için ise yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinliklerinin ders kitaplarında, özellikle sosyal bilgiler eğitiminde, vatandaşlık, insan hakları ve demokrasi konularının öğretiminde daha fazla yer bulması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle bu konularla ilgili kavramların öğretiminde yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinliklerinin kullanılması, öğrencilerin kazanımları daha net benimseyip, içselleştirmesini sağlayacağı öngörülmektedir.

Bu çerçevede; '7. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarında demokrasi, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili kavramların öğretiminde eleştirel ve yansıtıcı düşünce destekli öğretim etkinliklerinin kullanılması, öğrencilerin kavramları öğrenmeye ilişkin başarısı üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır mıdır?' sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt problemleri ise;

1. Deney grubunda, vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili kavramları anlama düzeylerinde ön test – son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. Kontrol grubunda, vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili kavramları anlama düzeylerinde ön test – son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Deney ve kontrol grubunda, vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili kavramları anlama düzeylerinde ön test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Deney ve kontrol grubunda, vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili kavramları anlama düzeylerinde son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2. Amaç

Sosyal bilgiler programı incelendiğinde, tarih, coğrafya, vatandaşlık, insan hakları, demokrasi, ekonomi vb. gibi alanlarda birçok konuyu bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu konuların öğrencilere aktarılmasında yapılandırmacı yaklaşım kullanılmaktadır. Bu yaklaşım neredeyse 10 yıldan bu yana kullanılmasına rağmen istenilen sonuç bir türlü elde edilemediği alanında uzman akademisyenler tarafından ifade edilmektedir. Özellikle Kepenekçi (2000) yaptığı çalışmada demokrasi, insan hakları, vatandaşlık gibi konuların öğretimin yetersiz olduğunu yapılandırmacı eğitim programı öncesinde de dile getirdiği görülmektedir.

Ortaokul programında yer alan sosyal bilgiler dersi özellikle toplumun şekillenmesinde önemli rol oynayan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları gibi temel konuları da kapsadığı yukarıda ifade edilmiştir. Bu konuların öğretiminde sıkıntılar yaşandığı topluma bakıldığında net bir şekilde görülmektedir. Maalesef konuların öğrencilere aktarımına bakıldığında vatandaşlık, demokrasi, insan hakları, farklılıklara saygı, hoşgörü gibi konuların ve değerlerin öğretiminde, önemli bir yere sahip olan kavramların, öğrenciler tarafından benimsenmelerinde ve hayatlarında doğru olarak kullanmalarında problemler yaşanmaktadır. Kavramların fazlalığı ve çoğu kavramın soyut olması, kazanımlara ilişkin kavramların öğrenilmesini zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları konularına ilişkin kavramların öğretiminde yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinliğinin kullanılması sonucunda, öğrencilerin, kavram öğrenme düzeylerini tespit etmek; öğrenim düzeyleri arasında, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır.

1.3. Önem

2005 yılından başlayarak bu eğitim programında eğitim-öğretim gören öğrenci profili ile daha önceki sitedeki öğrenci profili arasında çok büyük fark olmadığı gözlemlenebilir. Alt yapının eksikliği, gerek fiziki şartları ifade etmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin aktif olarak derse katılmalarını öngören bu yaklaşımda, hedef, sorgulayan, analiz ve sentezde bulunan, araştıran bir nesil yetiştirmektir. Bunu başarabilmek adına, bireyin çevresini kavramlar aracılığıyla tanımasını ve çevresiyle olan iletişimi doğru ve tam öğrenilen, öğretilen kavramlar ile mümkündür. Bu çerçevede çocukların kavramları öğrenmesinde, uygulanan farklı yöntemler ve teknikler öğrenmeyi olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Bunda; sosyal, ekonomik ve kültürel çevrenin rolü de vardır. Bunun içinde farklı öğretim etkinlikleri uygulayarak, eleştiren, soran, sorgulayan, analiz eden, farklı bakış açıları ile olayları değerlendirebilen, önyargılardan uzak, kalıp düşüncelerin dışına çıkabilen, yaşanan olayların arka planını görebilecek ileri görüşlü bireylerin yetişmesi adına yansıtıcı ve eleştirel düşünme destekli öğretim etkinliklerinin kullanılmasının faydalı olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu çalışmada elde edilen verilerin, sosyal bilgiler öğretim programını yeniden düzenleyecek bilim insanlarına bir veri kaynağı olacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmada veri toplama aracı olarak, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları, hoşgörü konularıyla ilgili kazanımlara ait 40 tane kavram, uzman görüşü alınarak, 7. sosyal bilgiler ders kitabı incelenerek belirlenmiştir. Uzman görüşü alınarak, revize edilmiş Bloom Taksonomisi' ne göre oluşturulmuş dereceli kavram değerlendirme formu (rubrik) hazırlanmıştır. Elde edilen veriler betimsel ve vardamsal istatistik olarak analiz edilmiştir.

2.1. Evren / Çalışma Grubu ve Örneklem

Bu araştırmanın, çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İzmir Karabağlar İlçesindeki Eserkent Ortaokulda 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören 7. sınıf öğrencileri oluşturacaktır. Çalışma grubunun tamamına ulaşıp, çalışmanın kontrolünün ve güvenliğinin sağlanması zor olacağından çalışma grubu içerisinde örneklem seçilmiştir. Örneklem belirlenirken, çalışma grubunun tamamını temsil edebilecek şekilde seçilmesine dikkate edilmiştir. Bir önceki yılın akademik sosyal bilgiler ders başarısı, öğrencilerin derslerine giren öğretmen görüşleri ve uygulama öncesi yapılan akademik başarı testi sonuçlarının harmanlaması sonucu seçilen katılımcılar içerisinde bir deney grubu ve bir de kontrol grubu olmak üzere toplamda iki grup oluşturulmuştur. 60 katılımcının seçiminde 'Seçkisiz Olmayan, Amaçsal Örneklem' yöntemi kullanılacaktır. Amaçsal örnekleme, olasılı olmayan, seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlar (Büyüköztürk ve diğerleri, 2013: 90). 60 katılımcının 30 tanesini deney, 30 tanesinin ise kontrol grubu olarak seçiminde ise; 'Oransız Eleman Örneklem' kullanılmıştır. Bu örnekleme türüne basit, yansız, tesadüfi örnekleme adı verilir. İngilizcesi, (random sampling)' tir (Karasar, 2013: 113).

2.2. Veriler ve Verilerin Toplanması

Çalışmada verilerin toplanması için ilgili literatür taraması yapılarak araştırmacı tarafından, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenip, uzman görüşü alınarak, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları, hoşgörü konularına yönelik kazanımlara ait 40 tane kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar 2 gruba ayrılarak, 20 kavramdan oluşan 2 tane kavram bilgisini belirleme çalışması hazırlanmıştır. Katılımcılara farklı zamanlarda toplamda 40 kavramın kendilerinde ne gibi anlamlar çağrıştırdıkları, bu kavramların ne anlama geldikleri sorulmuş, kendi cümleleri ile bu kavramların anlamlarını yazmaları istenmiştir. Aynı uygulama deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcılara yapılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar neticesinde puanlama yapılmıştır. Yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli kavram öğretimine yönelik etkinliklerin yapıldığı deney grubu ve ders ve çalışma kitabındaki etkinliklerin yapıldığı kontrol grubunda bulunan katılımcılara, uygulamalar sonrasında aynı kavramlar tekrar verilmiş ve puanlamalar yapılmıştır. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların, kavramlara verdikleri cevapların puanlandırılmasında, uzman görüşü alınarak, revize edilmiş Bloom Taksonomisi'ne göre oluşturulmuş dereceli kavram değerlendirme formu (rubrik) kullanılmıştır. Ölçek sonuçlarında geçerlilik ve güvenilirliği sağlama adına, değerlendirme 3 farklı uzmanın verdiği puanların ortalaması dikkate alınmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan rubrik değerlendirme formu Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Revize Edilmiş Bloom Taksonomisine Göre Oluşturulmuş Dereceli Kavram Değerlendirme Formu (Rubrik)

Açıklama	Başarı Düzeyleri	Çok Başarılı: 3	Orta Düzeyde Başarılı: 2	Başarısız: 1	Boş: 0	Puan
	Ölçüt					
Vatandaşlık, İnsan Hakları ve Demokrasi Konularına İlişkin 40 Tane Kavram	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencinin bilişsel süreç boyutunda verilen bir kavramı hatırlayıp anlayarak, doğru ve anlaşılır bir şekilde ifade edebilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan öğretim faaliyeti sonucunda öğrencinin kendisine verilen bir kavramı, anlamına uygun olarak açık ve net bir şekilde cümle ile ifade edip yazıya aktarması Öğrencinin kendisine verilen bir kavramı kendi cümlelerini kullanarak anlamına uygun kullanıp, örnek vererek doğru açıklama yapması Öğrencinin kitabı bir tanım yaparak soyut olan kavramı somutlaştırarak ifade etmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan öğretim faaliyeti sonucunda öğrencinin kendisine verilen bir kavramın anlamını ikincil veya benzer anlamıyla tek kelime veya kısa cümle ile ifade etmesi Öğrencinin kendisine verilen kavram ile ilgili çağrışım ve algı oluşturacak ifadelerin yazılması Öğrencinin kendisine verilen kavram ile ilgili olarak çok kısa, ezber, eksik kitabi bilgi vermesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Kavramla ilgisi olmayan bilgini yazılması Kavramın başka kavramla karıştırılması Kavramın zıt anlamlısının yazılması 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencinin Kavramın Karşısını boş bırakması 	

2.3. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenip, uzman görüşü alınarak, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları, hoşgörü konularına yönelik kazanımlara ait 40 tane kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar 2 gruba ayrılarak, 20 kavramdan oluşan 2 tane kavram bilgisini belirleme çalışması hazırlanmıştır. Bu kavram bilgisi tespit çalışmasının sonuçları ise, uzman görüşü alınarak hazırlanmış, 'Revize Edilmiş Bloom Taksonomisine Göre Oluşturulmuş Dereceli Kavram Değerlendirme Formu (Rubrik)' ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda elde edilen veriler,

SPSS 23 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde One Samples T Testi, Kolmogorov Smirnov Testi, kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde probleme ve alt problemlere yönelik bulgular tablolar halinde verilmiş ve yorumlaması yapılmıştır. Elde edilen verilerin analiz sonuçlarının tablo haline getirilmesinde SPSS 23 programı kullanılmıştır. İlk demografik özellikleri yansıtan betimsel istatistikî değerler verilmiş, daha varyans analizi sonuçları tablo haline getirilmiştir.

Katılımcıların cinsiyeti, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü konularına yönelik ilgi seviyelerinin betimsel istatistikî değeri aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyeti, Vatandaşlık, Demokrasi, İnsan Hakları ve Hoşgörü Konularına İlgi Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikî Değerler

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet (Deney Grubu)	Kız	16	53.33
	Erkek	14	46.67
Cinsiyet (Kontrol Grubu)	Kız	14	46.67
	Erkek	16	53.33
	Toplam	60	100
Vatandaşlık, Demokrasi, İnsan Hakları ve Hoşgörü Konularına İlgi Seviyesi (Deney Grubu)	Az İlgiliyim	4	13.34
	İlgiliyim	7	23.33
	Orta Düzeyde İlgiliyim	12	40
	Çok İlgiliyim	7	23.33
Vatandaşlık, Demokrasi, İnsan Hakları ve Hoşgörü Konularına İlgi Seviyesi (Kontrol Grubu)	Az İlgiliyim	3	10
	İlgiliyim	6	20
	Orta Düzeyde İlgiliyim	13	43.33
	Çok İlgiliyim	8	26.67
	Toplam	60	100

Tablo 2 incelendiğinde, deney ve kontrol grubunda cinsiyet dağılımının dengeli olduğu (Deney, 16 Kız, 14 erkek; Kontrol, 14 kız, 16 erkek) görülmektedir. Ayrıca, katılımcılara yöneltilen ‘Vatandaşlık, Demokrasi, İnsan Hakları Ve Hoşgörü Konularına İlgi Düzeyiniz Nedir?’ sorusuna, ‘Orta Düzeyde İlgiliyim’ şeklinde cevap verenlerin sayısı, 25 (% 41.67); ‘Az İlgiliyim’ şeklinde cevap verenlerin sayısı, 7 (% 11.67)’dir.

Deney grubunda bulunan katılımcıların, ön test ve son test puanlarının karşılaştırmasını yapmak amacıyla hangi istatistiksel tekniğin kullanılacağına karar vermek için tek örneklem Kolmogorov Smirnov testi uygulanmıştır. Elde edilen analiz sonucuna deney grubunda bulunan katılımcıların, ön test ve son test puanlarının katılımcıların normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir ($K-S(Z) = 0.200$; $p > 0.05$). Bu nedenle araştırma sorusuna cevap vermek için parametrik bir teknik olan Paired Samples T Testi kullanılmıştır. Tablo 3’te testin sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Deney Grubu Ön Test ve Son Test Puanlarının T Testi Analizleri

Değişken	n	Toplam Puan	SS	t	p
Deney Grubu Ön Test Sonuçları	30	57.93	10.657	21.872	.0
Deney Grubu Son Test Sonuçları	30	99.83	5.471		

Yapılan Paired Samples T- Test analizi sonunda 30 öğrencinin ön test puan ortalaması 57.93; son test puan ortalamasının 99.83 olduğu görülmektedir. Deney grubuna uygulanan ön test ve son test

puanları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmiştir ($t=21.872$; $p=.0$; $p<0.05$). Katılımcıların ön test ve son test puanları arasındaki korelasyon ise; $.287$ 'dir. Sonuç olarak, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımları ile ilişkili kavramların öğretiminde yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinliklerinin başarılı olduğu, katılımcıların kavramları daha iyi anlayıp, yazabildikleri ifade edilebilir.

Kontrol grubunda bulunan katılımcıların, ön test ve son test puanlarının karşılaştırmasını yapmak amacıyla hangi istatistiksel tekniğin kullanılacağına karar vermek için tek örneklem Kolmogorov Smirnov testi uygulanmıştır. Elde edilen analiz sonucuna deney grubunda bulunan katılımcıların, ön test ve son test puanlarının katılımcıların normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir ($K-S(Z) = 0.200$; $p>0.05$). Bu nedenle araştırma sorusuna cevap vermek için parametrik bir teknik olan Paired Samples T Testi kullanılmıştır. Tablo 4'te testin sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Deney Grubu Ön Test ve Son Test Puanlarının T Testi Analizleri

Değişken	n	Toplam Puan	SS	t	p
Kontrol Grubu Ön Test Sonuçları	30	58.37	7.959	9.417	.003
Kontrol Grubu Son Test Sonuçları	30	74.50	10.348		

Yapılan Paired Samples T- Test analizi sonunda kontrol grubuna uygulanan ön test ve son test puanları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmiştir ($t=9.417$; $p=0.03$; $p<0.05$). Bu farkın ön test sonuçlarının lehine mi? Son test sonuçlarının lehine mi olduğuna belirlemek için, ön test ve son test sonuçlarının ortalama değerlerine bakıldığında, ön test sonuçlarının (Puan; Ön test=58.37), son test sonuçlarından (Puan; Son test=74.50), az olduğu görülmektedir. Katılımcıların ön test ve son test puanları arasındaki korelasyon ise; $.287$ 'dir. Sonuç olarak, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımları ile ilişkili kavramların öğretiminde ders ve çalışma kitaplarındaki etkinliklerin de doğru ve tam uygulandığında deney grubundaki ön test ve son test puan ortalaması açısından daha az bir artış olsa da, etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Deney ve kontrol gruplarının aldıkları ön test puanlarının farklılık gösterip göstermediği aşağıda Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Grubu Ön Test Puanlarının T Testi Analizleri

Değişken	n	Toplam Puan	SS	t	p
Kontrol Grubu Ön Test Sonuçları	30	58.37	7.959	.178	.859
Deney Grubu Ön Test Sonuçları	30	57.93	10.657		

Yapılan Independent Samples T- Test analizi sonunda deney ve kontrol grubuna uygulanan ön test puanları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmemiştir. ($t=.178$; $p=.859$; $p>0.05$). Kontrol grubu ön test toplam puanları ile (Kontrol; ön test=58.37), deney grubu ön test toplam puanları (Deney; ön test=57.93) arasında çok az bir farkın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, uygulama öncesinde deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımları ile ilişkili kavramları bilme düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Deney ve kontrol gruplarının aldıkları son test puanlarının farklılık gösterip göstermediği aşağıda Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Grubu Son Test Puanlarının T Testi Analizleri

Değişken	n	Toplam Puan	SS	t	p
Kontrol Grubu Son Test Sonuçları	30	74.50	10.378	11.854	.0
Deney Grubu Son Test Sonuçları	30	99.83	5.471		

Yapılan Independent Samples T- Test analizi sonunda deney ve kontrol grubuna uygulanan son test puanları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmiştir. ($t=11.854$; $p=.00$; $p<0.05$). Kontrol grubu son test toplam puanları ile (Kontrol; son test=74.50), deney grubu son test toplam puanları (Deney; son test=99.83) arasında önemli bir farkın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, uygulama sonrasında deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımları ile ilişkili kavramları bilme düzeyleri arasında son test verilerine göre önemli bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılabilir.

4. TARTIŞMA

Hangi branş olursa olsun kavram öğretimi, ders kazanımları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde hemen hemen her branşta kavram öğretimi ile ilgili genel çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretiminde de kavram öğretim çalışmalarına rastlanmaktadır.

Mulgan (2007)'deki 'İlköğretim 7.Sınıf Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Kavramlarının Öğrenilmesinde Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Faktörler İle Eğitim-Öğretim Uygulamalarının Etkileri' konulu, yüksek lisans tezinde, 7. sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde geçen kavramların öğrenilmesinde sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler ile eğitim-öğretim uygulamalarının etkilerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla İstanbul ili Üsküdar ilçesi Acıbadem İlköğretim Okulu, Mihriban- Suat Bedük İlköğretim Okulu ile Necmiye Gündüz İlköğretim Okulu; Ümraniye ilçesi Çakmak İlköğretim Okulu, Yeni Doğan 19 Mayıs İlköğretim Okulu ile Türk Eğitim Vakfı Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu ve Kadıköy ilçesi Hüseyin Ayaz İlköğretim Okulu, 29 Ekim İlköğretim Okulu ile Murat Pasa İlköğretim Okulu olmak üzere toplam 9 okul, 8. sınıfa giden 326 öğrenci ve 12 sosyal bilgiler öğretmenine ulaşılarak örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, uygulanan farklı yöntem ve tekniklerin, çevresel olanakların, öğretmenlerin, öğrencilere karşı tutumlarının, vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili kavramların öğrenimine olumlu etki yaptığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmada da, benzer sonuçların olduğu görülmektedir. Eleştirel ve yansıtıcı düşünce destekli öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin, konu ile ilgili kazanımlara ait kavramları daha belirgin olarak öğrenmelerine katkı sağladığı görülüyor.

Tokcan ve Alkan'ının (2013) 'Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi' adlı çalışmasında, kavram karikatürlerinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki başarıları üzerindeki etkisini araştırılmıştır. Araştırma ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen (ÖSKD) modelinde tasarlanmıştır. Araştırmaya 2009-2010 öğretim yılının güz döneminde Niğde ili merkez ili Selçuk ilköğretim okuluna devam eden 6. sınıf öğrencileri katılmıştır. Deney grubundaki öğrencilere kavram karikatürü yöntemiyle, kontrol grubundaki öğrencilere programın öngördüğü şekilde öğretim yapılmıştır. Öğrencilere program öncesinde ve sonrasında başarı testi ön test-son test olarak uygulanmıştır. Verilerin analizi için t-testi uygulanmıştır. Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar şunlardır; Öğretim bitiminde hem deney hem de kontrol grubuna uygulanan son test sonuçlarına göre; deney grubundaki öğrenciler kontrol grubundaki öğrencilere göre daha başarılı olmuştur. Bu sonuç bize kavram karikatürleri ile desteklenerek yapılan öğretimin geleneksel veya sadece programa dayalı öğretime göre daha etkili olduğunu göstermektedir.

Arslan (2005), 'İlköğretimde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi' adlı araştırmasında, ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin Öğretimi ile ilgili görüşlerini ve bu görüşlere etki eden

faktörleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri, Ankara ili Ayaş ilçesi ilköğretim okullarından rastgele seçilmiş 7. ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanan anketler ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretmenlerinin sınıf içerisindeki tutum ve davranışları, uyguladıkları yöntem ve teknikler ve ders ile ilgili görüşlerinin olumlu yönde olduğu saptanmıştır. Uygulanan yöntemlerin farklı olması kavramların öğretiminde bu araştırmada olduğu gibi olumlu yönde etki yapmıştır.

Kaya (2005), 'İlköğretim Okulu 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Kavramlarının Öğretimi' adlı araştırmasında, ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kavramlarının öğretimini yapan öğretmenlerin tutumlarını ve bu kavramların öğretiminde kullandıkları yöntem ve teknikleri tespit ederek ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kavram öğretimi ile ilgili önerilerde bulunmayı amaçlamıştır. Araştırma verileri, Çankırı ili ve ilçelerindeki toplam 79 öğretmenin kullandıkları yöntem ve tekniği tespit etmeye yönelik hazırlanmış anketler ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretmenleri kavram öğretimi yaparken ve ders işlerken öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşım sergiledikleri saptanmıştır. Eleştirel ve yansıtıcı düşünce destekli öğretim etkinliklerinde de öğrenci merkezli olması ve sonuç olarak olumlu sonuçlar alınması yönü ile bu çalışmayla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kaya (2006), 'İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Yer Alan Kavramların Öğrenilme Düzeyleri' adlı araştırmasında, 8. sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin kavramlarının öğrenilmişlik düzeyini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri, 5 ilde, 30 okulda yapılmış ve 1625 kişiye uygulanan anket aracılığı ile elde edilmiştir. Öğrencilerin kavram öğrenmelerinde etkiye sahip olduğu düşünülen 'öğrencilerin evlerinde kendilerine ait odalarının olup olmadığı', 'öğrenci ailelerinin aylık gelirleri', 'öğrencilerin vatandaşlık dersi aldıkları öğretmenlerinin branşları', 'öğrenci annelerinin eğitim durumları', 'öğrenci babalarının mesleği', 'öğrenci annelerinin mesleği' faktörleri ile ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda 'kendisine ait odaları bulunan öğrencilerin kendisine ait odası bulunmayan öğrencilere göre daha başarılı olduğu', 'maddi olarak yeterli gelire sahip aile öğrencileri, maddi yönden yetersiz gelire sahip olan aile öğrencilerinden daha başarılı oldukları', 'ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenliğinden mezun olmuş öğretmenlerden ders alan öğrencilerin diğer branşlardan mezun olmuş öğretmenlerden ders alan öğrencilerden daha başarılı oldukları', 'annenin eğitim durumunun yüksek düzeyde olması öğrenci kavram öğrenmelerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu', 'öğrenci velilerinin mesleğinin öğrenci kavram öğrenmelerinde etkili olduğu', sonuçları elde edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler dersinin işlevleri arasında, etkin vatandaş yetiştirmek, demokrasi kavramını tanımlayabilen ve demokrasinin gerektirdiği yaşam biçimini benimseyip uygulayabilen; insan haklarına saygılı ve farklılıklara hoşgörü ile bakabilen bireyleri yetiştirip, topluma kazandırmakta vardır. Bu hedefi gerçekleştirme adına, bu konuların çok iyi bir şekilde hedef kitleye aktarılması gerekmektedir. Bunun için de çeşitli, yöntemlere, tekniklere eğitim sisteminde yer verilmektedir. Özellikle bu konulara yönelik kavram öğretiminde de bu yöntem ve tekniklerden yararlanılması, kazanımların daha iyi benimsenip, öğrenilmesinde etkili olacağı görüşünde bulunulabilir. Bu çalışmada konularla ilgili kavramların öğretiminde, eleştirel ev yansıtıcı düşünce destekli öğretim etkinliklerinde yararlanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, belli kriterlere göre seçilen deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların ön değerlendirme puanlarının birbirine çok yakın olduğu; başka bir ifade ile deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların, uygulama öncesinde, aynı düzeyde kavram bilgisine sahip oldukları belirlenmiştir.

Deney grubunda bulunan katılımcıların, uygulama öncesi ve sonrası kavram bilgisi değerleri karşılaştırıldığında, uygulama sonrasında, yani, yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinlikleri neticesinde, kavram bilgisi değerlendirme puanlarında çok yüksek derecede bir artış olduğu belirlenmiştir.

Kontrol grubunda bulunan katılımcıların, uygulama öncesi ve sonrası kavram bilgisi değerleri karşılaştırıldığında, uygulama sonrasında puanların arttığı belirlenmiştir. Fakat bu artış oranı, deney grubundaki katılımcıların puanından daha az olduğu görülmüştür. Ders ve çalışma kitabındaki

kavramların, sadece tanımlarının okunması ve bilinmeyen kavramların sözlükten anlamlarının bulunup öğrenciler tarafından defterlerine yazılması şeklinde gerçekleştirilen öğretim uygulaması neticesinde, kavram bilgisi değerlendirme puanlarında bir artışın olduğu söylenebilir; ancak, deney grubunda olduğu gibi çok yüksek derecede bir artış olduğu söylenemez.

Araştırma sonuçlarına göre, belli kriterlere göre seçilen deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların uygulama sonrasındaki değerlendirme puanları arasında belirgin bir farkın olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile deney grubunda bulunan katılımcıların, yansıtıcı ve eleştirel düşünce destekli öğretim etkinlikleri neticesinde, kavram bilgisi değerlendirme puanları, kontrol grubu katılımcılarına uygulanan, sadece tanımlarının okunması ve bilinmeyen kavramların sözlükten anlamlarının bulunup öğrenciler tarafından defterlerine yazılması şeklinde gerçekleştirilen öğretim uygulaması neticesinde, aldıkları puandan daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada, kavram öğretiminde düz anlatım yönteminin kullanılması kontrol grubunda bulunan katılımcıların vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımlarına yönelik kavramları öğrenmelerinde az da olsa bir etki yapmış olsa da; deney grubunda yer alan katılımcılara uygulanan, eleştirel ve yansıtıcı düşünce destekli öğretim etkinliklerinin uygulanması, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımlarına yönelik kavramları öğrenmelerinde, katılımcılara olumlu yönde belirgin bir etki yaptığı görülmektedir. Uygulamaların kazanıma yönelik kavramları, katılımcılara aktarmada, katılımcıların aktif hale getirilmesi kavram öğretmede etkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların uygulamada kavramları, sınıf ortamında aktif bir şekilde kullanmaları, katılımcıların başarılarına olumlu etki ettiği söylenebilir.

Araştırmaya bağlı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımları, toplumsal açıdan önemli olduğundan, bu konulara yönelik kazanımlar, çok iyi tespit edilip, bu doğrultuda hedef kitleye aktarılmalıdır.
- Konu ile ilgili kazanımların öğretiminde, kavramlar büyük önem taşımaktadır. Hedef kitlenin kavramları, doğru ve net öğrenmeleri, kazanımları algılamalarını kolaylaştıracaktır. Bu nedenden dolayı, kavram öğretiminde, soyut kavramlar, özellikle somutlaştırılmaya çalışılarak hedef kitleye aktarılmalıdır.
- Vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımlarına yönelik kavramları öğretmede, sahada bulunan öğretmenler, kavramları somutlaştırıcı örnekler verirken, hedef kitlenin ilgi ve yeteneklerini göz ardı etmemelidir. Uygulamalar, stabil, durağan olmamalı, şartlara göre alternatif uygulamalar geliştirilmelidir.
- Sahadaki uygulayıcıların, vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kazanımlarına yönelik kavramları öğretirken, hedef kitlenin ön bilgilere sahip olarak geldikleri dikkate alarak, hedef kitleyi daha çok aktif hale getirecek, öğrenmenin bilişsel alanın üst basamaklarına çıkarılabilecekleri yöntem ve teknikler ile ders araç-gereçleri kullanmalıdırlar. Böylelikle öğrenmede kalıcılığın sağlanması da sağlanabilir.
- Kazanım öğretme ve sonuçlarını değerlendirme de araştırmacıların nitel çalışmalara daha çok ağırlık vermesi çalışmalardaki niteliği artırabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ü. K. (2003). Etkili Öğretim ve Öğretme. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Arslan, S. (2005). İlköğretimde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bakioğlu, A., Dalgıç, G. (2014). Eğitimcilerde Yansıtıcı Düşünme. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Başaran, İ.E. (1996). Eğitim Psikolojisi Eğitimin Psikolojik Temelleri. 5.Baskı. Ankara: Gül Yayınevi.
- Bayazıtoglu, E. N. (1991). İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Programında Öngörülen Kavramların Kazandırılma Düzeyi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Edr. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Öztürk C. ve Dilek D. (Ed.). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Doğanay, A. ve Ünal, F. (2006). Eleştirel Düşünmenin Öğretimi. (Edr. A. Şimşek). İçerik Türlerine Dayalı Öğretim (209-264). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Fisher, R. (1990). Teaching Children To Think. London: Stanley Thornes Publishers Ltd.
- Karasar, N. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, B. (2005). İlköğretim Okulu 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kavramlarının Öğretimi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, M. (2006) İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Yer Alan Kavramların Kazanılma Düzeyi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kepekençi, Y. (2000). İnsan Hakları Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Knoop, J., Rüthing, O., & Steffen, B. (1992). Lazy code motion (Vol. 27, No. 7, pp. 224-234). ACM.
- Mulhan, M. (2007). İlköğretim 7.Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Kavramlarının Öğrenilmesinde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Faktörler ile Eğitimi Öğretim Uygulamalarının Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Önder, A. (2000). Yasayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama: Kuramsal Temellerle Uygulama Teknikleri ve Örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Robey, J. A.(2002). The Impact of belief bias and epistemological belief on critical thinking in pre-service teachers. Unpublished Doctoral dissertation.University of Minnesota, Minnesota,U.S.A.
- Safran, M. (1993). Tarih Öğretiminin Eğitsel Amaçları. Ankara: Belleten. Türk Tarih Kurumu Yayınları Cilt: LVII S. 220, s. 827-842.
- Tokcan, H. ve Alkan, G. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD). Cilt 14, Sayı 2, Ağustos 2013, s. 1-19
- Tüfekçi, E. M. (2003). Yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları Structuralism and Its Application. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 17(17).
- Yeşil, R. (2001). 'Kavram Öğretiminin Eğitim Programlarının Amaçlarına Ulaşmasına Katkısı'. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:2, s.203-216.